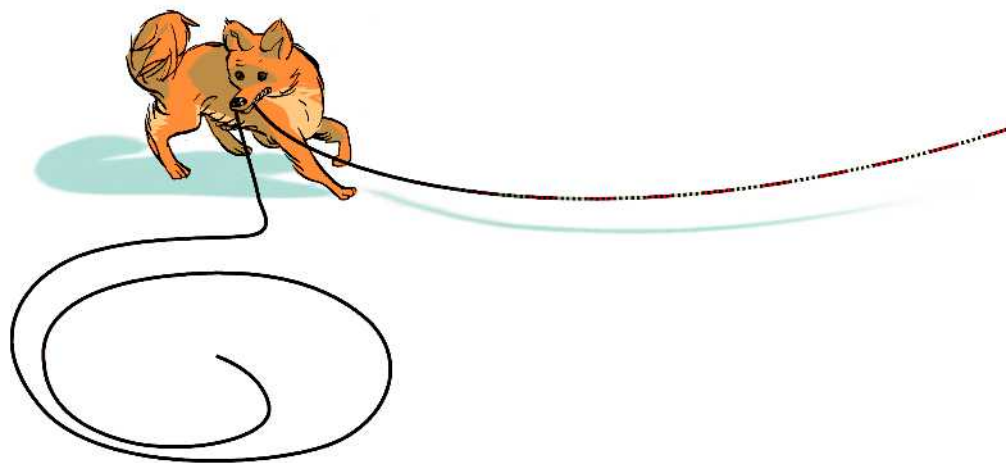

JUSSI KAAKINEN JUHA KUISMA KIRSTI MANNINEN

SUOMEN LASTEN HISTORIA

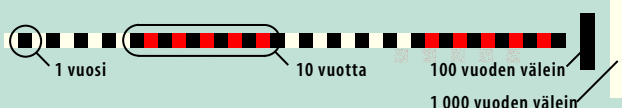

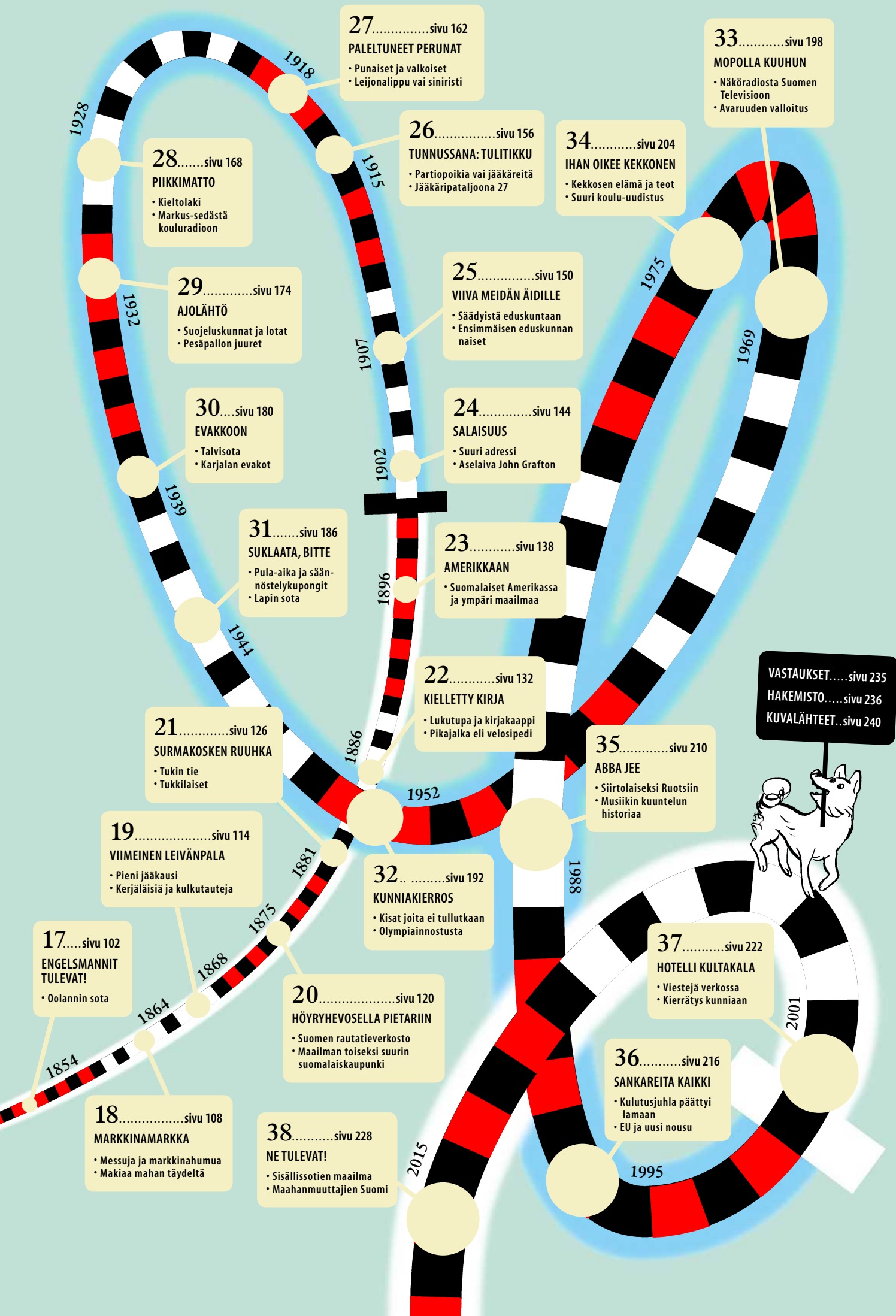
HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

SISÄLLYS

Mittakaava:

1. METSÄ PALAA

ESI OLI NIIN KYLMÄÄ että henki salpautui, mutta Avikki puri hammasta ja kahlasi syvemmälle. Jo tuntui jalan alla liukas savi. Kun tyttö kumartui kaapaisemaan sitä kumpaankin käteensä, hän tiesi löytäneensä oikean poukaman.

Täältä Savilahdesta oli Emo savensa hakenut ja siitä muovannut ne suuret ruukut, joita kuljetettiin heimon mukana leiristä toiseen. Kaiken oli Emo selittänyt Avikille tarkkaan, mitenkä piti pohja tehdä riittävän vahva ja suippo, jotta ruukku seisoivat kivien välissä tukevasti eikä kaatanut kallista ruokaa maahan. Oman kalanluisen savikampansa oli Emo työntänyt Avikin käteen, kun jo makasi kodassa nahkasten alla eikä enää jaksanut puhua. Seuraavana yönä oli Emo kuollut eikä Avikilla enää ollut ketään...

Samassa Peni haukahti terävästi rantakaislikon takana.

– Peni! Tänne! Avikki korotti ääntään, mutta koira ei totellut, haukkui vain ja alkoi vinkua peloissaan. Ei auttanut muu kuin kahlata takaisin rantaan, vaikkei savea ollut vasta kuin pari kimpaletta.

Juuri kun Avikki oli saanut nahkavaippansa pujotettua viluisen vartensa peitoksi, Peni ryntäsi ryteiköstä hänen luokseen ja käpertyi läähättäen tytön jalkojen juureen.

– Peni, mokoma, Avikki alkoi torua mutta tunsu samassa savun hajun ja kyyristyi nopeasti koiran viereen.

Savu tiesi vaaraa, vieraita tulia. Kirveisistä puhuivat heimon miehet tulilla, niistä jotka tappoivat puut pystyyn, veivät kalat vesistä ja riistan metsistä. Ukkosen poikia ne olivat, salamaniskijöitä.

Avikki kurottui sieppaamaan savipussin kaulaansa. Varovasti hän lähti hiipimään takaisin kohti niemennokkaa, josta pääsi vesikiviä myöten kahlaamaan omalle rannalle. Mutta Peni ei seurannutkaan emäntäänsä vaan jäi uikuttaen paikoilleen.

Äkkiä kaikki peittyi sankkaan valkoiseen savuun, kaislikko, Avikki ja Peni. Kun tuuli hetkeä myöhemmin pyyhkäisi savuverhon syrjään, kuului tulen rätinä jo selvästi, ja niemennokassa loimottivat korkeat liekit.

Metsä palaa! Koko niemi oli tullessa!

Yskien ja silmät savusta kirvelen Avikki lähti juoksemaan kohti rantaa ja vettä. Peni seurasi perässä, mutta hetken vesirajassa vinguttuaan se kirmasikin rantaa pitkin yhä kauemmaksi, eikä Avikin auttanut muu kuin seurata koiraansa. Tuuli painoi jälleen savun juoksijoiden niskaan. Avikki kompastui ja teloi polvensa johonkin terävään. Veri valui pitkin säärtä, kun hän jatkoi nilkuttaen pakoaan.

Sarvekas nosti laiskasti päätään ja vilkaisi kupeensa yli lahden toiselle puolelle, mistä tuuli toi kaskisavun hajua. Juurista suututti kaikki, lehmät ja koko tämä typerä paimentaminen.

Jurva ja Turo olivat päässeet isän ja muiden miesten mukana kaskitulta polttamaan, mutta hänet oli komennettu tänne lahden toiselle puolelle lehmien turvaksi, karhuja vastaan muka ja muita metsän petoja, joita tuli ajoi liikkeelle. Samassa Sarvekas päästi äänekkään mylvähdyksen. Se seisoj sarvet tanassa tuijottaen heinikkoon. Käärmeäkö siellä oli vai kärppä?

Keihästä puristaen Juuris juoksi lehmien luokse eikä ensin ymmärtänyt, mikä otus se oli, jonka lehmät olivat sarviensa keskelle saartaneet. Vasta kun takkuinen karvakasa päästi äkeän haukun, Juuris tajusi, että se oli koira. Karkaa vielä Sarvekkaan päälle ja puree turpaan!

Juuri kun Juuris oli viskaamaisillaan keihään kohti koiraa, kuului kimakka huuto alhaalta kaislikon reunasta.

– Peni!

Lehmät kavahtivat kauemmas, kun savinen otus syöksyi niiden välistä ja heitetytyi koiran suojaksi. Veteinenkö? Pelko kouraisi Juuriksenkin sydänalaa mutta keihästään hän ei laskenut.

Ei otus mikään veden elävä ollut, poika tajusi, kun se alkoi huutaa ja itkeä korkealla äänellä. Tyttö se oli, pieni ja kitukasvuinen, tumma tukka savessa ja toinen jalka veressä. Jokin karvainen nahkavaippa sillä oli yllään, ja kaulassa roikkui nahkapussi, sekin märkä ja likainen.

Varovasti, kuin olisi metsän eläintä kesyttänyt, Juuris lähestyi tyttöä ja ojensi kätensä, kämmenpuoli ylöspäin, ettei toinen säikähtäisi. Koira murisi ja näytti hampaitaan mutta piiloutui emäntänsä jalkoihin.

– Tule, poika sanoi ja kosketti tytön käsivartta, jonka tämä oli nostanut suojakseen kuin lyöntiä peläten. – Ei tarvitse pelätä.

Kaskelta leviävä savu sai lehmät levottomiksi, ja ne lähtivät kulkemaan perätysten kotia kohti. Juuris tarttui tytön käteen ja auttoi hänet pystyyn.

Kun saavuttiin mäen päälle, Avikki lysähti kivikkoon ja jäi siihen makaamaan. Peni yritti nuolla tytön kasvoja mutta väistyi vingahtaen, kun muukalainen polvistui Avikin viereen. Mitä se sanoi? Avikki siristi silmiään. Kipu tykytti polvessa. Outoja ääniä, sihahduksia ja korskahduksia kuului pojan suusta. Avikki ravisti päätään ja pyysi, että poika jättäisi hänet tähän ja menisi menojaan.

Poika ei ymmärtänyt vaan tempaisi tytön olkapäälleen kuin vasta-ammutun peuranvasan. Avikki ei jaksanut huutaa, ei potkia. Suuta kuivasi ja silmissä tanssivat kirjavat täplät.

– Peni, hän yritti kuiskata koiralle, joka säikkynä seurasi muukalaista muutaman askeleen päässä. – Mene kotiin.

Peni ei totellut Avikkia vaan seurasi muukalaista, joka kantoi hänen emäntäänsä. He kulkivat mäkeä alas ja läpi tiheän koivikon, josta tuuli oli jo varistanut melkein kaikki lehdet. Vasta kun nuorukainen seisahtui ja laski savisen kantamuksensa laakealle porraskivelle, Avikki havahtui horroksesta ja nosti katseensa.

Kuka puhui? Joku nainenko?

Sellaista kotaa ei Avikki ollut ikinä nähnyt. Ei nahkoja missään, ei oksia, ei rankoja. Savesta oli täällä seinät ja puut pystyssä kuin siihen kasvaneina. Porraskiven yläpuolella oli katos, sekin oksista punottu. Kuivaa heinää oli varissut maahan porraskiven molemmin puolin.

Ovella seisoi pitkä vaalea nainen ja katsoi tutkivasti Avikkia, joka yritti nousta istumaan. Savipussin hihna painoi niskaa ja porraskivi hohkasi kylmää.

– Minä olen Avikki, tyttö sanoi käheästi mutta kuuluvasti ja kumarsi niin kuin omassa kylässä Vanhalle kumarrettiin, otsa porraskiveä hipaisten, vaikka verinen polvi hiersi kipeästi kiveä vasten.

Ei siltä sisua puuttunut, oli Juuriksenkin myönnettävä. Puolikuollut se oli, laitumelta löytynyt muukalaistytty, vaan silti se tervehti äitiä niin kuin päällikön vaimoa tervehditään eikä väistänyt katsetta, kun äiti kumartui katsomaan polvea. Hyvä niin, sillä Juuris tiesi äitinsä pitävän niistä, joilla oli sisua.

Silti väen kesken kävi kohahdus, kun emäntä komensi kantamaan tytön keittokotaan ja tuli itse pesemään savea pois hänen hiuksistaan ja polvestaan. Vastakudottu villa-vaippa haetettiin orrelta muukalaisen suojaksi. Juuriksen emäntä komensi kantamaan tytön taloon takimmaiselle makuulavitsalle.

– Maitoa sille juotettiin, tiesi Siikne kertoa toisille naisille palatessaan keittokotaan. Tulella paistettiin por-saita ja simaruukun nuoraa kerittiin auki. Kaskipäivänä miesten piti saada vahvaa ruokaa.

Juuris oli jäänyt katsomaan, miten äiti hoiti muukalaista ja sitoi polveen lehtihauteen. Kohta tyttö olikin jo täydessä unessa.

Niitä järventakaisia tämä varmaan oli, niitä jotka viime

keväänä olivat tappaneet talon parhaan sonnin, kun se oli päästetty pälville jaloittelemaan. Sen perästä ei lehmii laskettu yksin laitumelle. Aina oli oltava jonkun keihäs kädessä niitä vartioimassa.

Mitähän isä sanoo? Juuris huomasi hypistelevänsä hermostuneena Torin vasaraa, jota kaikki miehenpuolet kantoivat kaulassaan. Isä ei järventakaisia suvainnut, sen hän tiesi.

Onneksi miehet olivat kaskelta tullessaan niin nälkäisiä, että kävivät heti lihan kimppuun ja söivät kuin sudet. Äiti oli komentanut piiat kantamaan haarikan pöytään. Ohrasta tehtyä väkevää simaa ei saatu kuin suurina juhlina ja kaskipäivän iltana. Hyvillä mielin näkyi isä onneksi olevan, istutti äidin viereensä ja kaulaili.

– Missä Juuris on? isä huusi parta simasta kastuneena. – Näitkö sen karhun, joka lähti uimaan salmen yli?

– Näkipä hyvinkin, äiti ehätti vastaamaan ennen nuorimmaista. – Hyvin piti Juuris karjan puolta, toi kaikki ehjänä takaisin.

– Istu pöytään, poika, ota haarikasta, isä komensi ja nauroi niin että hampaat välkkyivät.

Aamulla Avikki heräsi kiivaaseen puheeseen. Vaikkei tyttö sanoja ymmärtänyt, sen hän tajusi heti, että hänestä siellä riideltiin. Samassa ilmestyi iso vaaleapartainen mies hänen lavitsansa viereen ja mylvähti jotakin käsittämätöntä. Vapisevin polvin kapusi Avikki lavitsalta, kumarsi maahan asti niin kuin oli emännällekin kumartanut, vaikkei ymmärtänytkään, miksi mies oli niin raivoissaan.

Vaan kesken miehen pauhaamisen tuli hänen viereensä se eilinen poika, joka Avikin oli tänne kantanut. Avikin savipussi oli pojalla kädessään, ja sen se ojensi tyttöä kohti ja nyökkäsi rohkaisevasti. Emäntäkin seisoj taempuna ja näytti ruukua kädessään. Auttaa ne tahtoivat, poika ja emäntä, sen Avikki ymmärsi eikä enää aikaillut suotta.

Kylmältä tuntui savi sormien alla, kylmältä mutta tutulta. Ei tästä oikein ruukua saisi, mutta kuvan sentään. Isäntä seisoj yhä yrmeänä kädet lanteilla hänen edessään. Vikkelästi muovaili Avikki savesta miehen, laittoi parrankin ja kädet lanteille niin ikään. Tuskin oli kuva valmis, kun poika jo sieppasi sen käteensä ja nosti nauraen näkyville.

Nauru levisi pojasta emäntään, piiat tirskuivat lehmien luona ja nuoret miehet lavitsoillaan. Lopulta päästi isäntäkin ison naurun, ja siitä tiesi Avikki pelastuneensa. Penikin uskaltautui näkyville lavitsan alta, mihin se oli isännän raivoa paennut.

Kun muut jo lähtivät majasta askareilleen, jäi Avikki kahden pojan kanssa. Koska tyttö ei tiennyt, mitenkä muuten poikaa kiittäisi, hän kaivoi pussinsa pohjalta viimeisen savikimpaleen ja muovaili siitä pojan kuvan.

– Sinä, hän sanoi ja ojensi sen Juurikselle.

– Sinä, poika toisti tytön jäljessä hänen sanansa, eikä kestänyt kuunkiertoakaan, kun nuo kaksi jo ymmärsivät toisiaan.

2500 eKr.

Jo 5 000 vuotta sitten Suomessa asui kahdenlaista väkeä. Lounaisrannikolle saapui vasarakirveskansa meren takaa etelästä ja lännestä. Sisä- ja Pohjois-Suomessa elivät metsästäjät, jotka kiersivät vuodenaikojen mukaan riistamailla ja kalavesillä.

Talo ja talas

Lehmät ja lampaat, vuohet ja siat olivat elävä ruokavarasto, josta sai jatkuvasti lihaa, joskus maitoakin ja villoja ja nahkaa. Tosin kotieläimet olivat pienempiä kuin nykyisin eikä lehmistäkään voitu lypsää maitoa kuin vähän kesäkaudella.

Pronssikaudella Länsi-Suomessa rakennettiin jo pitkiä saviseinäisiä ja ruokokattoisia taloja, joiden toisessa päässä asuivat ihmiset, toisessa eläimet. Eläinten lanta piti talvellakin talon lämpimänä. Oven päällä oli rehulava, talas. Sinne koottiin talven varalle heinää ja kuivia lehdeskimpuja eläinten rehuksi.

▼ vasarakirves

▼ Torin vasara

▼ Perkunasta esittävä patsas

VASARAKIRVESKANSAA

Ensimmäisillä tulijoilla oli mukanaan vasarakirveitä. Suomesta on löydetty 900 erilaista vasarakirvestä. Tulokkaiden savipadat olivat tasapohjaisia ja usein nauhamaisin kuvioin koristeltuja.

Niitä on myöhemmin kutsuttu nuorakeraamiiksi. Vuosisatojen mittaan lännestä ja etelästä tuli lisää väkeä, joka toi lopulta tullessaan myös pronssiaseita ja -koruja.

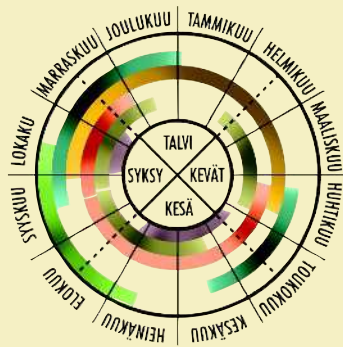
Nämä ihmiset eivät eläneet pelkästään metsästyksellä ja kalastuksella vaan hoitivat karjaa ja polttivat metsiä laidunmaiksi. Joskus tuhkaan kylvettiin nauriita ja ohraakin, josta ensin tehtiin vain oluen kaltaista juomaa. Viljanjyvät jauhettiin kuutiokivillä. Vasta myöhemmin opittiin paistamaan kuumilla kivillä viljapuuroa leiviksi.

Kirves, seiväs ja perkunas

Koska meren yli tuli vähän väkeä kerrallaan, se sulautui täällä jo asuvien joukkoon ja oppi näiden kielenkin. Monet tulijoiden sanoista ovat kuitenkin jääneet suomen kieleen. *Kirves* oli uusi työkalu. *Seiväs* ja *pylväs* kuuluivat uusiin rakennuksiin. *Kuningas* kertoi uusista vallanpitäjistä.

Soittimena tulijoilla oli *kankles* eli kantele, mutta kuka oli *Perkunas*?

Vasarakirveskansa palveli väkivahvaa ukkosen ja ilmojen jumalaa Perkunasta. Kreikassa samaa jumalaa sanottiin Zeukseksi ja Skandinaviassa Toriksi. Suomessa ukkosen herrasta tuli *Perhana*, *Perkele* ja *Ukko Ylijumala*, joka suuttuessaan viskoi salamavasaroitaa ihmisten niskaan, mutta häneltä pyydettiin myös hyvää satoa ja auringonpaistetta. Taikakaluna kannettiin kaulassa pientä Torin vasaraa.

Riistakalenteri

Riistaa, kalaa ja luonnosta kerättyjä ruoka-aineita oli hankittava ympäri vuoden. 25 ihmisen kotakylän oli hengissä pysyäkseen saatava vuodessa saaliikseen

- 13 hirveä
- 17 hyljettä
- 100 majavaa
- 5 000 kiloa kalaa.

Arvaa kumman sanoja:

saalis
kala
käsi
varvas
eno
lanko
laiva
vene

Kota kotina

Metsästäjät liikkuvivat pieninä ryhminä asuinpaikasta toiseen vuodenaikojen mukaan. Heidän asuntonaan oli kota, joka saattoi suurimmillaan olla 20 metriä pitkä.

Kodan runko rakennettiin ohuista pitkistä puista, jotka peitettiin oksilla, nahoilla ja tuohilevyillä. Kun sanottiin, että mentiin kotiin, mentiin todellakin sinne missä omat kodat olivat.

Aurinko ja rumpu

Nämä metsästäjät palvoivat lempeää Päivää. Tietäjät pitivät yhteyttä henkien maailmaan. Tärkeä väline oli noitarumpu, jonka avulla tietäjä kykeni vaipumaan unitilaan eli lankeamaan loveen. Unimatalla hän haki tietoa henkien maailmasta ja ohjasi heimon elämää. Muinaisten metsästäjien taikarumpu oli samanlainen kuin saamelaiden lapinrumpu, jonka pinnalla taikaesine liikkuu kuviolta toiselle, kun sitä rummutetaan.

METSÄSTÄJÄT

Aluksi koko maassa, myöhemmin sisämaan metsissä, asui idästä ja kaakosta tulleita metsästäjäheimoja, jotka vaelsivat riistan jäljissä metsästysmaillaan ja kalavesillään.

Eläimiä metsästettiin kivikärkisillä keihäillä ja nuolilla sekä erilaisilla ansoilla, loukuilla ja kuopilla. Kalaa pyydettiin verkoilla, luisilla ongenkoukuilla, merroilla ja veteen pystytetyillä liistekatiskoilla.

Emän kieli, isän maa

Suomen kieli pohjautuu näiden varhaisen metsästäjien kieleen. Samanlaisia kieliä puhuivat ugrilaiset heimot idässä, koillisessa ja etelässä. Ikivanhoja sanoja ovat esimerkiksi *isä* ja *emä*, joka viron kielessä tarkoittaa vieläkin äitiä.

Puu, luu, kuu ja *suu* ovat vanhoja nekin, samoin *vesi* ja *mesi*. Myös *päivä* ja *yö* ovat

vanhoja metsästäjien sanoja, samoin *tuli* ja *valo*.

Mutta mikä oli *peni*? Se oli muinaisten metsästäjien koiran. Sanaa käytetään vieläkin vanhassa matkan mitassa peninkulmassa. Se oli se matka, jonka koiran hauku kuuluu eli suunnilleen 10 kilometriä – siis penin kuuluman.

2. PITKÄ TALVI

ILTARUSKON AIKAAN Aale näki lokin lähtevän lentoon ylhäältä kallionkielekkeeltä. Lopultakin! Tyttö solmi helmansa vyötäisille, käski Hallin odottaa alhaalla ja lähti kiipeämään ylös kallioseinää.

Äiti oli lähettänyt Aalen etsimään linnunmunia isää ja veljiä varten. Koko päivän oli kolea tuuli heittänyt vaahtopäitä rantakallioille. Kukaan muu kuin isä ei uskaltanut silakanpyyntiin tällaisella ilmalla. Saarelaiseksi isää sanottiinkin ja heitä kaikkia etelästä meren takaa tulleita. Vaan kelpasi meren kala lantun ja leivän särpimeksi niillekin, jotka eivät merelle tohtineet ennen kuin kevätjäillä.

Pesässä oli viisi ruskeankirjavaa munaa. Ison kivipaaden suojaan oli lintu pesänsä laittanut eikä Aale toki kaikkea veisi. Pesään piti jättää aina pari munaa, muuten eivät linnut enää tulisi näille rannoille.

Vaan juuri kun Aale kyykistyi munia poimimaan, alkoi taivaalta kuulua outoa sirinää. Halli haukkui kallion juurella raivokkaasti. Tuskin oli tyttö ehtinyt seisaalleen, kun valonvälähdys sokaisi hänet. Kuului hirveä jyrähdys, ja jylinä täytti taivaankannen. Aale kyyristyi kivenlohkareen suojaan. Maa keinui, kivet ropisivat.

Sitten oli aivan hiljaista. Halli uikutti jossakin lähellä. Miten ihmeessä se oli päässyt ylös kalliolle?

Korvat humisten Aale kömpi jaloilleen. Koira heittäytyi vinkuen tytön jalkoihin. Pistävä haju sai Aalen yskimään. Iltaruskon valossa näkyi taivaan poikki kulkeva punahehkuinen juova. Meri, joka äsken oli kuohunut vaahtopäinä, oli paennut rantakallioilta.

– Aale! äidin huuto kuului alhaalta. Aale vastasi kättään heilauttaen. Hallikin alkoi haukkua.

– Näkyykö venettä? äiti huusi. Aale yritti tähtyä merelle, muttei nähnyt muuta kuin vellovaa vettä. Äiti kapusi itsekin ylös kielekkeelle. Aale painautui hänen kylkeensä, ja koira pyöri heidän jaloissaan kuin turvaa hakien. Vaieten he katsoivat, miten outo tulenkarvainen pilvi kohosi kohoamistaan meren takana.

– Onko tuo puu? Aale kysyi, sillä ei se pilveltä näyttänyt vaan jättiläispuulta, jossa oli runko ja oksat.

Samassa merestä kohosi valkovahtoinen seinä. Valtava aalto vyöryi kohisten kohti heitä. Vesi pärskyi Aalen, Hallin ja äidin yli, mutta kallionkieleke oli kor-

kea eikä aalto huuhtonut heitä mukaansa. Hetken kuluttua vesi jo palasi jylisten takaisin mereen raastaen mukanaan kaikki rannan puut ja kivenlohkareet.

– Ei hätää, Aale, äidin ääni kuului veden kohinan yli. – Kunpa Ukko vain varjelisi isääsi ja poikia!

Ilman äidin neuvokkuutta ei isä olisi varmaan löytänyt rantaan, sillä yön pimeys laskeutui meren ylle. Muuta valoa ei ollut kuin hohtava pilvijuova taivaalla ja punaisena loimottava jättiläispuu kaukana meren takana. Silloin äiti kaivoi tuluspussistaan piikivet ja palan taulaa. Lokinpesän pohjalta Aale löysi kourallisen kuivaa kaislaa, ja niin saatiin kallionkielekkeelle sytytetyksi merkkituli.

Aale jäi Hallin kanssa tulta vartioimaan, kun äiti lähti etsimään kauempaa kuivaa puuta. Vilutti ja pelotti. Hallikin oli kääntänyt selkänsä loimotukselle, joka kajasti meren toiselta puolelta. Kun äiti vihdoinkin palasi tervaskantoa raahaten, hän kertoi aallon pyyhkineen yli leirikodan ja vieneen kaiken mennessään. Muutaman nahan ja pari ruukkua oli äiti löytänyt juurakkoon takertuneina rantaan palatessaan.

– Ei näistä ole paljon lämmikkeeksi, äiti huokasi levittäessään nahat kuivumaan. – Jos vain isäsi...

Äitiä alkoi itkettää. Silloin Aale nousi ja huusi isäänsä ja veljiään Parkkoa ja Kaukoa. Hallikin ulvoi, mutta vaikenä, kun Aale komensi sitä. Ensin ei kuulunut muuta kuin meren huokailua. Sitten joku vastasi huutoon pimeältä mereltä. Aale sieppasi palavan karahkan nuotiosta ja heilutti sitä ilmassa. Vielä muutama hetki ja tuttu vene ilmestyi luodon takaa näkyviin. Kolme päätä erottui veneessä, isä ja molemmat veljet!

Pimeässä ei uskallettu lähteä sauvomaan ylävirtaan. Niinpä isä ja pojat kantivat veneen ylemmäs rantaan kallionkielekkeen juurelle. Vene keikautettiin kumolleen ja sen suojaan kätkeytyi koko perhe toinen toistaan lämmittäen. Halli asettui heidän jalkoihinsa eikä kukaan kommentanut sitä kauemmaksi.

Vähän ennen nukahtamistaan Aale kuuli vanhempiensa puhuvan kuiskaten siitä, mitä oikein oli tapahtunut meren takana. Siellä asuivat vanaema, eno ja Jaani-serkku. Hämärästi Aalekin muisti ison pirtin ja tutut kasvot, vaikka olikin ollut pikkutyttö, kun he olivat tulleet meren yli näille rannoille.

Halli herätti nuolaisullaan Aalen seuraavana päivänä. Sankka sumu verhosi kalliot eikä merta edes näkynyt, kun tyttö kömpi vilusta hytisten veneen alta. Tällaisella ilmalla ei merelle ollut menemistä. Tuli oli sentään saatu viritetyksi eilisen nuotion hiilloksista. Jo tirisivät ensimmäiset kalat kepin nokassa. Hyvältä maistui

Aalestakin tuore, lämmin kala. Halli ahmi kalanperkeitä kauempana kivenkolossa.

Yhden reikäkirveen isä oli löytänyt kallionkolosta. Kun ei päivä tuntunut valkenevan, päätettiin lähteä sauvomaan kotia kohti. Kalat oli äiti perannut poikien kanssa ruukkuihin. Alkumatkasta täytyi venettä kantaa rantaa pitkin, sillä suistoon oli kertynyt puunrunkoja ja muuta roskaa. Vasta ylävirralla päästiin sauvomaan eteenpäin.

Tulipallo oli nähty kotikylässäänkin. Moneen kertaan kuuli Aale isänsä kertovan, miten he olivat luulleet auringon putoavan niskaansa. Isosta puusta puhuivat kylässä kaikki, ja uteliaimmat lähtivät päivämatkan päähän meren rantaan katsomaan, vieläkö sitä näkyisi. Vaan eihän meren takana enää mitään näkynyt eikä taivaallakaan. Ei kuuta, ei aurinkoa. Sama sankka sumu lepäsi maan ja veden yllä. Päivän erotti yöstä vain kelmeä kajo. Kohta jo puhuttiin ihan totena, että se suuri puu oli pidättänyt kuun ja auringon.

Vähän ajan päästä alkoivat sateet. Ei ollut vesi tavallista vettä vaan punaista kuin veri. Puiden lehdet kellastuivat, kalat katosivat merestä ja riista metsästä. Sitten eräänä aamuna Aalen herätessä oli maahan satanut lunta. Punertavaa oli sekin.

Aale oli pudistelemassa nahkasia lumessa, kun parrakas mies ja laiha poika nousivat rannasta pihamaalle. Vasta kun eno huusi Aalea nimeltä, tyttö tajusi tulijoiden olevan sukulaisia kaukaa meren takaa.

Ilon päivä se oli ja suuren surun. Hiljaa istuivat kaikki tulen ääressä, kun eno kertoi, miten he Jaanin kanssa olivat olleet kalassa kaukana meren luodolla ja siksi pelastuneet.

– Aurinko syöksyi taivaalta saareen, ja sille sijalle kasvoi suuri puu, pilviin asti, eno selitti ja silitti Jaanin laihaa niskaa. – Koko maan se poltti poroksi, puut ja metsät ja kylät. Mekin olisimme kärventyneet kuoliaiksi, ellei aalto olisi viskannut venettä kumoon. Kolmantena päivänä päästiin rantaan. Vaan sielläkin oli tuhkana kaikki ja niin lähdettiin pyrkimään tänne.

Pitkään aikaan ei Jaani puhunut tulipallosta mitään. Istui vain iltaisin tulta tuijottaen ja silitti Hallin turkkia. Äiti kielsi Aalea kyselemästä. Tottahan Jaani murehti kotiaan.

Talvi tuntui loputtomalta. Vaikka olisi jo pitänyt olla kevät, päivät muuttuivat yhä kylmemmiksi ja lunta tuiskutti korkeiksi kinoksiksi. Enää se ei ollut yhtä punaista kuin ennen vaan noesta harmaata. Ruoasta oli pulaa kaikilla. Isän johdolla olivat miehet menneet hylkeenpyyntiin. Naiset ja lapset saivat sinnitellä sillä vähällä, mitä ansalangoilla saatiin.

Eräänä hämäränä päiväsydännä, kun Aale oli lähdössä kiertämään ansapolkua,

Jaanimkin havahtui ja sanoi tulevansa mukaan. Äiti oli hyvillään ja varusti evääksi siivun lampaanlihaa.

Tyhjiä olivat ansat. Vasta kaukana harjun takana saatiin ensimmäinen saalis. Teeri se oli, laiha ja huonosulkainen mutta sentään tuoretta lihaa. Hanki oli onneksi kova. Ei tarvinnut kahlata kinoksissa. Kylmä oli silti ja pimeää.

Miten lie, hämärässä Aale ja Jaani eksyivät polulta. Kun he lopulta laskeutuivat Hallin perässä rinnettä alas, oli edessä hirmuinen ryteikkö.

– Jäädään tähän, Jaani huokasi ja heittäytyi hankeen ison kuusen alle. – Minä en jaks enää.

Onneksi äiti oli laittanut tuluspussinsa Aalen kaulaan. Sen verran Jaanimkin kohottautui jaloilleen, että riipi naavaa ja kuivia pikkurisuja ylempää kuusesta. Niillä saatiin tuli syttymään. Lampaansiivut oli äkkiä syöty. Vaikka nälkä kaiheri vatsassa, Aale tahtoi säästää teeren kotiin vietäväksi. Jaani vain istui tuleen tuijottaen.

– Aurinkokin itki, hän kuiskasi yhtäkkiä, kun tuli jo oli hiipumassa. – Minä löysin sen kyöneleen.

Kaulapussistaan Jaani kaivoi omituisen läpikuultavan kiven, kyöneleen muotoisen. Kun tulta katsoi sen lävitse, kivi kimalsi kaikissa sateenkaaren väreissä. Jaani sanoi kyöneleen pudonneen taivaalta auringon syöksyessä heidän ylitseen.

– Nousisiko aurinko takaisin taivaalle, jos tämän uhraisi Ukolle? Aale mietti käännellessään välkkyvää kivikyyneltä sormissaan. Jaani tempaisi aarteensa Aalelta ja ponnahti seisomaan.

– Veteen vai tuleen? hän huudahti.

– Tuleen tietysti, Aalea melkein hengästytti. – Odota, minä kohennan tulta!

Kun liekit leimahtivat uudelleen ja hipoivat kuusen alimpia oksia, Jaani viskasi kivikyneleen tuleen. Sinne se katosi hehkuvaan hiillockseen. Uupuneina nukahtivat serkukset lumikuoppaan havujen peittoon.

Yöllä nousi myrsky. Aale heräsi kuusten vaikerrukseen muttei jaksanut liikahtakaan, pyyhki vain lunta kasvoiltaan. Aamulla Jaani havahtui ensimmäisenä eikä ensin ymmärtänyt, mitä oli tapahtunut. Valkoisen lumen läpi kuului valoa. Kaksin käsin sai poika kaivautua kinoksesta.

– Aale! Jaani huusi ja kiskoi tytön lumen alta seisaalleen. – Katso!

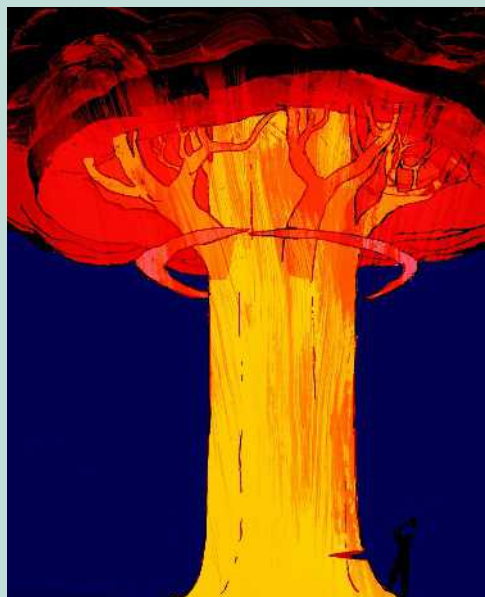
Tuuli ajeli pilvenriekaleita sinisellä taivaalla. Halli haukkui kivellä, ja alhaalla jokivarressa sen haukkuun vastasivat kylän muut koirat. Aurinko paistoi lumiseen metsään, ja sulava lumi pisaroi kuusenneulasissa. Pitkä talvi oli lopultakin ohi.

500 eKr.

Pohjolassa on ilmeisesti koettu vakava ilmastohäiriö ennen ajanlaskumme alkua, kun valtava kivi- ja rautalohkare eli meteoriitti syöksyi avaruudesta Viron Saarenmaalle ja nostatti ilmaan pölypilven, joka pimensi auringon.

KALEVALAN SUURI TAMMI

kalliopiiros vaskikirvestä
pitelevästä miehestä ▶

Vaski on pronssia

Pohjois-Euroopassa olivat kiviset aseet ja työkalut vaihtuneet pronssisiin meteoriitin aikoihin. Vaski eli pronssi on metalliseos, jossa on $\frac{9}{10}$ kuparia ja $\frac{1}{10}$ tinaa. Se on paljon kovempaa kuin tina tai kupari. Siksi pronssista tehtiin myös miekkoja ja kirveitä.

Suuresta tulipalosta, korkeasta pilvestä ja pitkästä talvesta on kerrottu virolaisissa, ruotsalaisissa ja suomalaisissa kansanrunoissa, joissa on yritetty selittää, mitä oikein tapahtui. Suomenlahden rannalta katsottuna meteoriitin nostattama sienimäinen pölypilvi näyttikin varmaan valtavalt puulta.

Kalevalan runo suuresta tammesta kertoo, miten meren Tursas sytytti maailman tuleen. Tuhkasta kohosi tammi, joka kasvoi kasvamistaan:

Ojenteli oksiansa, levitteli lehviänsä.

Latva täytti taivahalle, lehvät ilmoille levisi:

*piätti pilvet juoksemasta, hattarat hasertamasta,
päivän peitti paistamasta, kuuhuen kumottamasta.*

Silloin vanha Väinämöinen arvelee, ajattelevi:

oisko tammen taittäjata, puun soresan sortajata?

Ikävä inehmon olla, kamala kalojen uia

ilman päivän paistamatta, kuuhuen kumottamatta.

Lopulta Väinämöinen pyytää veden väkeä apuun, ja vedestä nousee pieni vaski- eli kuparivarusteinen mies.

Vaski- oli hattu hartioilla, vaskisaappahat jalassa,

vaskikintahat käessä, vaskikirjat kintahissa,

vaskivyoht vyölle vyötty, vaskikirves vyön takana:

varsi peukalon pituinen, terä kynnen korkeuinen.

Kun Väinämöinen epäilee, ettei noin pienestä miehestä ole mihinkään, tämä kasvaakin jättiläiseksi, joka lopulta kaataa ”tulisen tammen” ja pelastaa ihmiset.

FAETHON

Myös antiikin tarinoissa kerrotaan auringonjumalan pojasta Faethonista, joka tahtoi ajaa isänsä vaunuja mutta menetti niiden hallinnan, aiheutti kauhean katastrofin ja syöksyi lopulta palavana taivaalta.

Kaalinjärvi on Viron länsirannikolla Saarremaalla maahan syöksyneen meteoriitin iskemä pyöreä kraatteri, joka on halkaisijaltaan noin 110 metriä ja syvyydeltään noin 22 metriä. Meteoriitin arvelaan syöksyneen ilmakehän läpi koillisesta ja iskeytyneen maahan voimalla, joka vastaa ydinpommia.

SUOMI

VIRO

SAARENMAA

Maahan syöksyvän meteoritiin hehkuessa sen pinnasta saattaa irrota tektiitiksi kutsuttua lasimasaa, joka jäähmettyy maahan pudotessaan. Lasia voi syntyä myös meteoriitin iskeytyessä sopivaan maaperään kuten hiekkaan. Saharasta löytyneitä tektiittejä käyttäivät faraoatkin omissa korusissaan.

Esihistorialla tarkoitetaan aikaa, josta ei ole jäänyt kirjallisia tietoja. Niinpä esihistoriallisia tapahtumia on ajoitettava niiden merkkien avulla, joita on jäänyt maaperään ja muuhun luontoon.

Kun Kaalinjärveä ryhdyttiin ensimmäisen kerran tutkimaan meteoritiin synnyttämänä kraatterina 1920-luvulla, sen arveltiin syntyneen noin 2 500–2 700 vuotta sitten. Juuri noihin aikoihin on Suomessakin ollut outoja ilmasto-

**häiriöitä, jotka näkyvät muun
muassa ikivanhojen puiden
vuosirenkaissa.**

Myöhemmin on kraatterin pohjan kiviaineksen mukaan arvioitu sen syntyneen jo noin 4 000 vuotta sitten. Joka tapauksessa arkeologisten kaivausten perusteella tiedetään, että kraatterin tienoilla on ollut iso pronssikautinen linnoitus ja kauppapaikka 2 500–3 000 vuotta sitten.

SAMAAN AIKAAN...
Kreikkalaiset tutustuivat hyperbolarealisiin eli perimmäisen pohjolan ääkkäisiin, hietä luomehuttuihin hukkaiksi. Nämä oletettavasti suomensukuiset taikurit rannan asukkaat toivat päivänmyönteys Apollonin eli auringonjumalan julkin Kreikkaan.

3. VAINOVALKEAT

OPEASTI NYT, Juti sanoi ja kääntyi kapealla polulla hoputtamaan Aanaa. – Olisit jäänyt veneelle!

– Äiti käski minun viedä suolat Osmolle, Aana puolustautui huohottaen. Helppohan Jutin oli kavuta lyhyessä mekossaan, mutta Aanan oli kannateltava hameenhelmaa vasemmalla kädellä ja oikeassa kädessä oli suolavakka. Ensimmäistä kesää oli Osmo vahdissa Vartiovuorella. Isoveli ei ollut käynyt jäiden lähdön jälkeen kotona kertaakaan.

Kivikossa törröttävä risu raapaisi kipeästi Aanan vasenta polvea, mutta ei auttanut seisahtua. Juti oli jo kadonnut polunmutkaan eikä Aana tahtonut pyytää häntä pysähtymään, kun muutenkin sai koko ajan kuulla olevansa vain vastukseksi.

– Osmo!

Jutin huuto kaikui ylhäältä kalliolta, ja kaiku toisti sen kahdelta suunnalta. Hammasta purren onnistui Aanankin lopulta päästä perille. Juti seisoi kodan edustalla ja tähysi ihmeissään ympärilleen. Osmoa ei näkynyt missään.

– On se tässä äsken ollut, Aana sanoi istahtaessaan nuotiokivelle polveaan katsomaan. – Tuhka on vielä kuumaa. Jospa se on vettä hakemassa tai ylhäällä roihulla. Mene katsomaan, minä jään odottamaan.

Pitkä patikkamatka jyrkkää polkua väsytti Jutiakin, mutta Aanalle hän ei tahtonut sitä näyttää. Siitä pitäen, kun Juti oli tullut Vanajaan setänsä taloon, oli Aana ihan tahallaan ärsyttänyt häntä. Mitä varten se komenteli koko ajan ja yritti olla kaikessa Jutia parempi! Ei heillä kotona Pirkkalassa olisi tullut kuuloonkaan, että isä olisi ottanut tytöt mukaan tällaiselle retkelle.

Vuoren ylimmälle huipulle johti pelkkä kallion kuvetta kiemurtava ura. Hui-masi melkein, kun katsoi puunlatvojen yli, muttei Jutin auttanut jäädä tähyämään taivaanrantaa. Oli katsottava jalkoihinsa, ettei astuisi harhaan ja syöksyisi rotkon syvyyteen. Juuri kun Juti oli pinnistämäisillään jyrkänteen reunan yli kallion laelle, hän kuuli heikon äännähdyksen. Ei se tuuli ollut eikä lintukaan.

– Osmo! Juti!

Aanan huuto kaikui alhaalta kodan luota. Juti käännähti katsomaan sivulleen ja näki punaraitaisen vaipan, joka oli takertunut jyrkänteen seinämästä törröttävään näreeseen.

– Tuli...

Ihmisen ääni, käheä ja särkynyt.

Juti oli itsekin syöksyä syvyyteen tajutessaan, että alhaalla jyrkänteen puolivälissä töröttävällä kalliopaadella lojui joku. Se oli Osmo. Tänne asti näkyi, että säärystin oli veressä.

– Tuli! Osmo huusi käheästi ja yritti liikuttaa kättään. – Tuli! Sytytä tuli!

– Juti! Aanan kauhistunut ääni kuului alemmaa polulta. – Etelässä palaa vaino-valkea! Meidän pitää sytyttää roihu!

Aurinko paistoi suoraan etelästä. Juti nosti kämmenen silmilleen. Ensin ei näkynyt kuin sinisiä metsiä, mutta niiden takana kohosi savupatsas kohti taivasta. Merkkituli se oli, ei mikään salamaniskelmä, vaikkei liekkejä näkynytkään tänne asti.

– Ei ole tuluksia, Juti tajusi äkkiä. Kurkkua kuristi. Jos tulta ei sytytettäisi, vainolaiset pääsisivät nousemaan jokea ylös Vanajaan saakka ja tappaisivat ja ryöstäisivät kaikki. Isä oli niistä kertonut, käärmeenpäisistä, ja näyttänyt arpea, jonka oli saanut nuorena miehenä taistellessaan niitä vastaan Rapolassa.

– Nuotio! Aana älähti ja lähti saman tien kapuamaan vikkellästi kuin orava takaperin jyrkännettä alas. Osmoa se ei ollut kai huomannutkaan ja parempi niin, Juti ajatteli.

– Me sytytetään tuli, Juti kumartui vakuuttamaan mennessään jyrkänteen reunan yli, mutta Osmo ei enää vastannut, makasi vain silmät suljettuina. Ei Osmo kuollut ole, Juti yritti rauhoittaa itseään kavutessaan rinnettä alas. Kuolleella olisivat silmät jääneet auki.

– Puhalla! Aana sähähti nähdessään Jutin. Tuhkasta oli löytynyt hehkuva hiilenpala, mutta sen lämpö ei riittänyt sytyttämään sänkyheiniä, jotka Aana oli löytänyt sytykkeiksi. Missä ihmeessä Osmo oikein viipyi, tyttö ajatteli kiukkuisena kumartuessaan taas puhaltamaan.

Juti tempaisi vaipan päältä ja alkoi sillä leyhyttää nuotiota. Noki pölyysi Aanan kasvoille. Mutta hiili alkoi hehkua, heinät leimahtivat liekkiin ja tuli tarttui pihkaiseen karahkaan, jonka Aana oli löytänyt kodasta sytykkeitä hakiessaan.

– Anna syttyä kunnolla! Juti lopetti leyhyttämisen. – Noin! Nyt se palaa!

– Vie sinä tämä, kun olet nopeampi, Aana työnsi palavan oksan Jutille, joka lähti juosten kohti polun päätä.

Aana yritti kurkistaa alas louhikkoon, mutta noki ja tuhka kirvelsivät silmiä. Oli pakko jatkaa kiipeämistä. Kun Aana vihdoinkin ennätti kallion laelle, oli Juti juuri saanut ensimmäisen reunanuotion palamaan.

– Tuo lisää sytykkeitä! hän huusi. – Tuli pitää saada latvaroihuun! Minä en ylety sinne asti!

– Nosta minut harteillesi, Aana sanoi ja kietoi helmansa vyötäisille. – Nopeasti ennen kuin tuli sammuu!

Jutin hartioilla keikkuen Aana kurottui työntämään karahkan niin korkealle, että sen päässä kytevä sinertävä liekki ulottui ylös puunhaaraan rakennetun rovin alimmaisiin risuihin. Onneksi ei ollut satanut pitkään aikaan. Kuivat risut räsähtivät tuleen, kuului humahdus ja koko valtava roihu syttyi kerralla palamaan. Kallio peittyi savuun ja kipinöihin. Aana satutti oikeinkin polvensa, kun Juti horjahti. Yskien ja köhien kömpivät Aana ja Juti sivummalle.

– Missä Osmo on? Aana sai lopultakin kysytyksi.
– Tuolla alhaalla, Juti yritti turhaan nähdä eteensä. – Pitää lähteä hakemaan apua.

Nyt tuli oli ehtinyt jo tervaksiin, jotka paloivat korkeana soihtuna. Valkea näkyi varmaan Vanajaan asti. Kuumuus tuntui sietämättömältä. Juti lähti ensimmäisenä laskeutumaan takaperin jyrkännettä.

– Älä katso alas, hän sanoi Aanalle, kun he ehtivät siihen kohtaan, missä polku tuntui katoavan kokonaan jalkojen alta. Mutta Aanan oli pakko katsoa.

– Osmo, hän huusi nähdessään veljensä makaavan liikkumattomana kielekkeellä. – Me sytytettiin tuli!

Liikauttikko Osmo kättään?

Samassa kuului alhaalta metsästä isän huuto. Aanan jalka lipesi kivikossa, mutta onneksi Juti oli saanut alempaa tukevan jalansijan ja sai hänestä kiinni.

– Osmo on täällä! Juti huusi. – Tulkaa auttamaan!

Eivät Aana ja Juti olisi kahdestaan kyenneet Osmoa pelastamaan. Onneksi isä oli ruvennut ihmettelemään heidän viipymistään ja lähti Kaukon ja Sepon kanssa ylös vuorelle. Päivä kääntyi jo länteen, kun he vihdoinkin onnistuivat korentojen ja riukujen avulla laskemaan Osmon jyrkänneen juurelle. Jalka oli pahoin taittunut, mutta muuten isovelji virkosi nopeasti saatuaan vettä ja leipää.

– Pitää lähteä saman tien sauvomaan Salpakoskelle, isä sanoi kuuluaan, että Osmo oli nähnyt eteläiset merkkitulet jo aamulla. Hän oli liukastunut kasteisella kalliolla rientäessään kiireesti roihua sytyttämään. – Käärmeenpäiset ovat täällä jo aamulla. Ei auta jäädä leiriä pitämään.

Riukujen päällä saatiin Osmokin kannetuksi jokirantaan. Kauko palasi vuorelle vahtia pitämään, kun muut nousivat veneeseen. Miehet sauvoivat, ja Juti tähytti kokassa vesikiviä. Aana piti huolta Osmosta. Jalkaa särki varmaan kovasti, vaikkei Osmo valittanut, puri vain huultaan ja ähkäisi aina kun vene tärähti osuessaan rantakiviin.

Aamuun mennessä olivat Salpakosken niskalle ehtineet jo kuuden lähimmän kylän miehet. Piikkipaaluja juntattiin töröttämään kuohujen keskelle. Alimmaksi suvantoveteen oli viritetty puomi. Se voitiin kiskaista rantakivien suojasta hetkessä ylös. Siihen kaatuisi isokin vene.

– Hyvin tekivät lapsesi, tuli isälle sanomaan Airikkakin, Rapolan isäntä. – Pitää panna tästä lähin kaksi aina vartioon joka vuorelle.

Jutia vähän suututti, kun hänet komennettiin Aanan kanssa ylös mäelle. Valin suojaan oli kannettu Osmokin, jonka jalka oli jo paljon parempi. Lempäälän miesten joukossa oli ollut kuuluisa Silmä-Tiera, joka oli vetänyt jalan paikoilleen ja sanellut niukahduksen sanat.

– Mitä siellä tapahtuu? Osmo kyseli, kun äänet äkkiä hiljenivät. Ei kuulunut muuta kuin kosken kohina.

Juti kapusi tirkistämään hirrenraosta alas joelle. Ketään ei näkynyt enää koskessa eikä rannalla, mutta keskellä suvantoa välkehti jokin. Käärmeenpäälaiva siellä oli, monin verroin pitempi kuin yksikään niistä veneistä, joita Juti oli nähnyt. Osmo ymmärsi heti Jutin kädenliikkeestä, että oli oltava hiljaa.

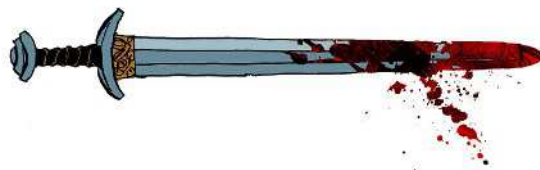
Aana nielaisi ja pusersi isonveljen kättä. Äkkiä kajahti hirvittävä huuto. Juti ehti nähdä vain laivan kokan nousevan pystyyn. Samassa omat miehet jo ryntäsivät keihäät tanassa rantakivien suojasta. Yksikään veteen joutuneista ei päässyt elävänä rannalle.

– Ne olisivat polttaneet koko Vanajan ja ryöstäneet puoli Hämettä, isä sanoi, kun illalla sauvottiin kohti kotirantaa ja tutut hirsipäädyt kuvastelivat veden pinnassa. Osmon lisäksi oli veneen pohjalla kaksi suurta miekkaa, kilvenkupura ja rautapata. Ne oli saaliinjaossa annettu isälle.

– Mutta älkää silti puhuko kotona tästä, isä lisäsi. – Säikkyvät muutenkin vaimot ja lapset.

Juti katsoi Aanaa ja virnisti. Oli se rohkea, tytöksi siis, ja neuvokaskin. Aanaa palelsi ja väsytti. Vasta nyt hän huomasi, että kipunat olivat polttaneet hänen helmansa reikiä täyteen. Mekko oli uusi, vasta keväällä kudottu. Tukkakin oli nokinen ja haisi savulta. Äiti arvaisi heti, mitä oli tapahtunut.

– Ei Aana ainakaan ole säikky, Juti sanoi, kun vene lipui valkamaan ja Peni, Aanan oma pystykorva, juoksi innosta haukkuen pitkin rantaa. – Ensi kesänä voidaan lähteä vaikka kaksin pitämään vahtia vuorelle.

850

Viikinkien ryöstöretkien torjumiseksi loivat sisälinnojen ja vartiovuorten ketjun. Mäeltä toiselle näkyvillä vainovalkeilla annettiin hälytys, jotta kylien väki ehti muinaislinnojen suojaan.

Veneet kulkivat sekä soutu-
jien että purjeiden avulla.
Tilkuista ommellut purjeet
olivat usein punaisia. Pie-
nempiin veneisiin tarvittiin
parikymmentä soutajaa,
suurimpiin yli 50 miestä,
jotka istuivat soutuessaan
omien matka-arkkujensa
päällä. Ruoan valmistamista
varten veneessä oli kivinen
liesi, jonka nimi oli *alus*.

VIKINKIVENE

Perämies eli *styrman* ohjasi
venettä perämelalla, joka
oli kiinnitetty oikean puolen
peräpartaaseen. Tästä johtuu,
että laivoissa sanotaan vieläkin
oikeaa puolta *styrrpuuriksi*
ja vasenta eli perämelatonta
puolta *paarpuuriksi*. Päällikkö
oli *skippherr* eli kippari.

viikinki sota-
varusteissa

Viikinkien sotavarustukseen
kuuluvivat miekka, sotakirves
eli tappara, keihäs, kilpi,
jousi, kypärä ja kovetetusta
nahasta tehty panssaripaita.
Sarjakuvien sarvellista kypärää
viikingit eivät ole koskaan
käyttäneet, mutta sitäkin
ahkerammin juomasarvia
kallisteltiin viikinkien pidoissa.
Juomana oli sima, eräänlainen
vahva hunajaolut.

juomasarvi

VIKINGIT

Viikingillä tarkoitettiin aikoinaan meri-
rosvoa ja pahantekijää. Nykyisen Norjan,
Tanskan ja Ruotsin alueilla oli myöhäisem-
mällä rautakaudella (800–1100 jKr.) liikaa
väkeä, eivätkä kaikki talojen nuoret miehet
voineet ryhtyä viljelijöiksi. Viikinkiretkille
lähdettiin hakemaan elantoa kuten pitkille
metsästysmatkoille, vaikka muuten viljel-
tiin kaikessa rauhassa maata, rakennettiin
laivoja ja käytiin kauppaa.

Idän ja lännen tiet

Keski- ja Etelä-Euroopassa viikinkejä kut-
suttiin normanneiksi eli pohjanmiehiksi.
Heidän retkensä ulottuivat Englantiin,
Ranskaan, Välimerelle ja Mustallemerelle
saakka. Lännessä viikingit asettuivat Is-
lantiin, Grönlantiin ja jopa Pohjois-Ame-
rikkaan.

Viikinkien idäntie kulki Suomenlahden
rannikkoa pitkin, ja siksi viikingit joskus
päätyivät ryöstelemään myös jokivarsien
suomalaisia kyliä. Dnepriä ja muita suuria
jokia pitkin viikingit kulkivat Konstanti-
nopoliin ja Arabiaan asti. Slaavit kutsuivat
heitä *ruseiksi* eli *ryssiksi*, koska monet oli-
vat kotoisin Ruotsin Roslagenista.

Pitkien viikinkiveneiden
laidat oli tehty ohuista haapa-
tai tammilankuista ja tiivis-
tetty tervatulla lampaan-
villalla. Usein niiden keulaan
oli veistetty pelotukseksi
lohikäärmeen tai jonkin muun
eläimen pää. Pisimmät veneet
olivat yli 50 metriä pitkiä,
ja ne kykenivät kantamaan
jopa 30 tonnia lastia. Norja-
laisen viikinkikuninkaan Olav
Tryggvessonin kuuluisa *Pitkä
käärme* oli 37 metriä pitkä.

viikinkien purjehdusreittejä

